

sit, similiter facit, ac si quis interrogatus quanta sint bis quinque, responderet non esse unum nec duo.... esse autem decem non diceret, nec affigeret intellectum interrogantis ad id, quod quaerit."

Ulterius examine singulorum conceptuum affirmantium, eorum originem ex creaturis et imperfectionem demonstrat idem Nazianzenus n. 13. Praetermissis nominibus metaphoris, ut quando Deus dicitur *ignis, lux, etc.*, considerando perfectiones ipsas, quae exprimuntur appellationibus propriis, *charitatem, sapientiam, iustitiam, intellectum, Verbum*, haec omnia, inquit Gregorius, concipimus non ut in Deo sunt; sed "intellectum quidem qui inest aliqui, et cuius sunt motus et cogitationes vel tacitae vel voce prolatae; Verbum quale, nisi aut quiescens in nobis aut profusum? sapientiam, iustitiam, charitatem quid nisi habitus et dispositiones laudabiles, quae nos informant et immutant? Si autem ab his omnibus recedentes volumus divinum secundum se videre, quantum fieri potest, *partialem quandam repraesentationem ex hisce adumbrationibus colligentes*, quae haec molitio? *ex his erit et non hacc, aut quomodo haec omnia simul et perfecte unumquodque eorum est unum illud naturā simplex, et quod repraesentari non potest?*" Vide Basil. contra Eunom. l. I. n. 13. 14; ep. 234. 235; Nyssen. contra Eunom. l. XII. p. 320-331.

Totam hanc demonstrationem originis idearum nostrarum et mediatae tantum cognitionis divinorum ac consequentis inde analogiae conceptuum nostrorum, quae apud PP. in controversia Eunomiana ubique recurrit, perfectum esse exemplar, ad quod doctrina s. Thomae et theologorum scholae expressa est, facile appareat. Legatur ex. gr. s. Thomas de Potentia q. 7. a. 5. "Constat quod nullus effectus adaequat virtutem primi agentis, quod Deus est... Nulla ergo forma alicuius effectus divini est per eandem rationem, qua est in effectu, in Deo; nihilominus oportet quod sit ibi per quemdam modum altiore; et inde est, quod omnes formae, quae sunt in diversis effectibus distinctae et divise ad invicem, in eo uniuntur sicut in una virtute communi... et perfectiones rerum creatarum assimilantur Deo

secundum unicam et simplicem essentiam eius. Intellectus autem noster cum a rebus creatis cognitionem accipiat, informatur similitudinibus (ideis analogicis) perfectionum in creaturis inventarum, sicut sapientiae, virtutis, bonitatis et huiusmodi. Unde sicut res creatae aliqualiter licet deficiente Deo assimilantur, ita et intellectus noster harum perfectionum speciebus informatur.... Unde oportet quod illa, quae intellectus harum specierum perfectionibus informatus de Deo cogitat vel enuntiat, in Deo vere existant, qui unicuique predictarum specierum respondet sicut illud, cui omnes similes sunt. Si autem huiusmodi intelligibilis species nostri intellectus divinam essentiam adaequaret in assimilando, ipsam comprehendenderet... Non autem perfecte assimilat divinam essentiam species predicta, ut dictum est; et ideo licet huiusmodi nomina, quae intellectus ex talibus conceptionibus Deo attribuit, significant id quod est divina substantia, non tamen perfecte ipsam significant secundum quod est, sed secundum quod a nobis intelligitur" (1). Hoc sensu dicimur a PP. cognoscere non essentiam sed quae circa ipsum sunt, non primam et simplicem naturam, quae manet intra velamen, sed quae est posterior (coll. Exod. XXXIII. 23.) et ad nos descendens; ea autem est maiestas et magnificentia, quatenus in creaturis manifestatur; huiusmodi vero ipsius post ipsum notiones se habent, sicut solis imagines in aqua infirmis oculis solem ostendunt. Naz. l. c. n. 3.

2º Quo commentum de cognitione divinae naturae ut in se est, quamdiu in mortali hoc corpore degimus, efficacius convellant, Patres suscipiunt examen et exhibent plenam theoriam cognitionis humanae. Statuunt vero tum generatim tum nominatim in disputationibus adversus Eunomianos de nostro modo cognoscendi eadem pleraque principia, quae postmodum doctores scholae excoluerunt.

a) Docent Patres, modum nostrum cognoscendi in praef-

(1) Cf. Suarez Metaphys. disp. XXX. n. 8: "Praedicata quae absoluta sunt, prout a nobis Deo attribuuntur, non perficiunt quidditativam cognitionem eius, quia vel sunt analogia et communia Deo et aliis, vel si fiant propria Dei, sunt confusissima et vix fiant propria nisi adiun-

senti vita a sensibilibus incipere, de qua eorum doctrina superius th. VII. n. 1º satis dictum est. Hinc autem non solum inferunt, Dei existentiam a nobis cognosci ex prae-cognitis effectibus, de qua re l. c. egimus; verum etiam inde demonstrant, sicut idea Dei non est immediata et intuitiva, ita Dei essentiam ut in se est, a nobis cognosci non posse; quia nimur effectus et creata omnia sunt plane alterius rationis (effectus aequivoci), virtutemque suae causae non adaequant. « Dicimus, cognosci a nobis maiestatem Dei et sapientiam et bonitatem et providentiam... sed operationes eius variae sunt, essentia vero simplex; nos autem ex operationibus Déum a nobis cognosci dicimus, ad ipsam vero essentiam accessum non pollicemur » Basil. ep. 234. « Deus est per se ipsum quod est, nominatur autem ab invocantibus non ipsum quod est, ineffabilis est enim natura eius qui est; sed ex his, quae eum circa nos operari certi sumus, cognomina habet... operationibus autem prior est essentia, operationes vero intelligimus per ea, quae sensibus subsunt... mensque humana quantum capit per operationes edocta, tantum effatur » Nyssen. contra Eunom. XII. p. 329-331. « Deus nihil est eorum quae sunt (οὐδεν τῶν ὄντων nihil eorum, quorum esse obiectum est immediatum nostri conceptus), non quasi ipse non sit, sed quia est super omnia quae sunt; si ergo nostrae cognitiones sunt entium, quod est supra cognitionem, est etiam supra essentiam, et vice versa quod est supra essentiam, erit etiam supra cognitionem » Damasc. Fid. orth. l. I. c. 4.

Hanc rationem velut principem s. Thomas multis in locis explicat, ex. gr. in Boeth. Trin. lect. II. q. 2. art. 3. « Immediate ferri non potest intellectus noster secundum statum viae in essentiam divinam et alias separatas essentias, quia immediate extenditur ad phantasmatum, ad quae comparatur sicut visus ad colorem, ut dicitur 3. de anima; et sic immediate potest concipere intellectus quidditatem rei sensibilis, non autem alicuius rei intellectualis... Sed

cta negatione. » Vide reliqua ib. et s. Thomam de Potent. q. 7. a. 7; Summae l. q. 12. aa. 12. 13.

quaedam invisibilia sunt, quorum quidditas et natura perfecte exprimitur ex quidditatibus rerum sensibilium notis, et de talibus intelligibilibus possumus scire quid est, sed mediate... Naturae autem sensibiles intellectae non sufficienter exprimunt divinam essentiam neque etiam aliquas essentias separatas, cum non sint unius generis naturaliter (1) loquendo; et quidditas et omnia huiusmodi nomina fere aequivoce dicuntur de sensibilibus et de illis substantiis.... et sic per viam similitudinis non sufficienter illae substantiae ex his innotescunt. Neque etiam per viam causalitatis, quia illa, quae ab illis substantiis inveniuntur effecta in his inferioribus, non sunt effectus adaequantes eorum virtutes, ut sic perveniri possit ad sciendum, quod quid est (το τι οντι), de causa. Unde de substantiis illis immaterialibus secundum statum viae nullo modo possumus scire quid est (conceptu proprio, sed tantum analogo), non solum per viam naturalis cognitionis, sed nec etiam per viam revelationis, quia divinae revelationis radius ad nos pervenit secundum modum nostrum, ut Dionysius dicit (2). Quamvis enim per revelationem elevemur ad aliquid cognoscendum, quod alias nobis esset ignotum, non tamen ad hoc, ut alio modo cognoscamus nisi per sensibilia... Et sic restat, quod formae immateriales non sunt nobis notae cognitione quid est, sed solum cognitione an est, sive naturali ratione ex effectibus creaturarum sive etiam ex revelatione, quae est per similitudines a sensibus sumptas.»

b) Declarant PP. non secus ac scholae theologi hunc modum nostrae cognitionis ex necessaria et universalis ratione omnis cognitionis. Cognitio non est secundum modum essentiae et perfectionis cogniti, sed secundum modum co-

(1) Deus nec physice nec logice comprehenditur genere aliquo; aliae essentiae separatae logice pertinent ad genus substantiarum, sed physice differunt substantiae spirituales a substantiis corporeis ita, ut physice seu naturaliter non univoca sed analoga ratione convenienter in ordine substantiae, id quod S. Th. hoc ipso in articulo inferius declarat. Cf. etiam de Potent. q. 7. a. 7. ad 1. contra.

(2) Ἀναλογώς ἡμιν τῆς φιλανθρωπίας (του Θεου) αἰσθητοῖς τα νοητα και τοις ούσι τα ὑπερουσια περικαλυπτουσης x. λ. De div. nom. c. 1. §. 4.

gnoscentis, cuius illa est vitalis actus. Unde fit, ut ea quae sunt nobis inferiora naturā, cognoscamus modo nobiliori quam quo sunt in se ipsis, materialia intellectualiter; quae autem sunt naturā nobis superiora, cognoscimus modo minus perfecto, quam sunt in se ipsis. Iam vero nos sumus natura composita, non solum quia constamus anima et corpore; sed etiam in anima per se spectata est potentia et actus ac propterea perfectio limitata imperfectione, ipsaque cognitio non est substantia sed accidens in substantia animae. Hinc omnium quae intelligimus, conceptus formamus ad proportionem et analogiam huius nostri *esse* compositi; atque ideo *Esse* infinitum, quod in summa simplicitate sine compositione et sine limitatione est omnis simpliciter perfectio, nullā notione ut in se est, concipere possumus.

Hoc sensu solent docere Patres, *mensuram cognitionis Dei esse in nobis*; « revelantur enim divina (ut ait Dionysius de div. nom. c. 1. §. 1.) secundum analogiam mentis cuiusque, et immensitatem divina bonitas utpote incomprehensibilem (ad nostrum modum cognoscendi velut se accommodans) mensurā quodammodo concludit» (ἐν μετρῳ την ἀμετριαν, ως ἀχωρητον). Theoria vero integra, quam exposuimus, legi potest apud Gregorium Nyss. cont. Eunom. l. I. p. 98. (ed. Gretzer) et apud Cyrillum Alex. in Thesauro Opp. T. V. P. I. p. 264. 267. Ex Dei perfectione illimitata in summa simplicitate et ex compositione quae in nobis est, concludunt: « nos cum *mensuram nobis datam praetergredi non possimus*, sicut in speculo et aenigmate videmus Deum incomprehensibilem; neque enim potest hominis natura maius aliquid quam secundum sua propria de Deo dicere; ideo nostris modis utimur et nostra facimus indicia maiorum » (τα καθ' έαυτους μετρων υποδειγματα ποιευμενοι).

Inter Scholasticos praeter s. Thomam 1. q. 12. a. 4. dignus est qui legatur, Suarez Metaphysic. disp. XXX. sect. XI. n. 13, ubi ea habet, quae demonstrant, cognitionem divinae essentiae ut in se est, et consequenter intuitionem Dei immediatam esse superiorem non solum hominis sed cuiusvis creaturae intellectu, quamdiu viribus so-

lum naturalibus suaeque naturae proportionatis permissus est. De his inferius sermo recurret, ubi agemus de visione beatifica.

THESES XI.

Demonstratur consensus s. Augustini cum doctrina aliorum Patrum.

« Declaratae Patrum doctrinae nullatenus repugnat sententia s. Augustini de intellectuali nostra cognitione ac de modo, quo Deum cognoscimus; nam 1º non aliam pro praesentis vitae statu cognitionem Dei docuit Augustinus quam mediatam et analogiam ex praientellec-
tis perfectionibus ordinis creati et ex veritatis ordinis metaphysici,
quae in se sunt a perfectione et veritate substantiali Dei omnino di-
versae; 2º Deum exemplariter et efficienter, non autem formaliter lu-
men rerum cognoscendarum et lumen mentium esse docuit; unde
3º quod dixit omne verum a nobis cognosci in incommutabili veritate
et in rationibus aeternis, id non de medio cognitionis sed de causa
luminis intellectualis intelligendum est. »

Secundum Patrum doctrinam in superiori thesi expositam veteres theologi etiam explicare solebant s. Augustinum, quem recentiores nonnulli (inde a labente saeculo XVII.) immediatam Dei intuitionem velut normam ac principium totius cognitionis intellectualis menti humanae vindicasse contendunt, et ea quidem securitate, ut mirari se dicant, hoc factum evidens in historia philosophiae et theologiae a quoipiam in controversiam vocari. At praeiudicium imprimis est triplex, quod nos cogit dubitare de asserta illa evidentia. Nam a) non facile credimus, Augustinum a ceteris Patribus de hac re theologice disputantibus dissensisse. b) Est adhuc magis incredibile, Scholasticos hanc sententiam, si ea est tam evidens, non vidiisse in Augustino, quem semper habuerunt velut ducem et principem doctorem, et cuius doctrinam sincere in suos rivulos derivare omnes studuerunt. c) Idem viri eruditii, qui de hac evidentiā loquuntur, coacervant citationes ex aliis Patribus ad eandem sententiam persuadendam, in quibus tamen illos manifestissime deceptos esse vidiimus. Inspiciamus igitur quam brevissime fieri potest, ipsam Augustini doctrinam.